

Allan Tiitta

Suomalaiset säätiöt tieteen ja
korkeimman opetuksen kehittäjinä
1917–2017

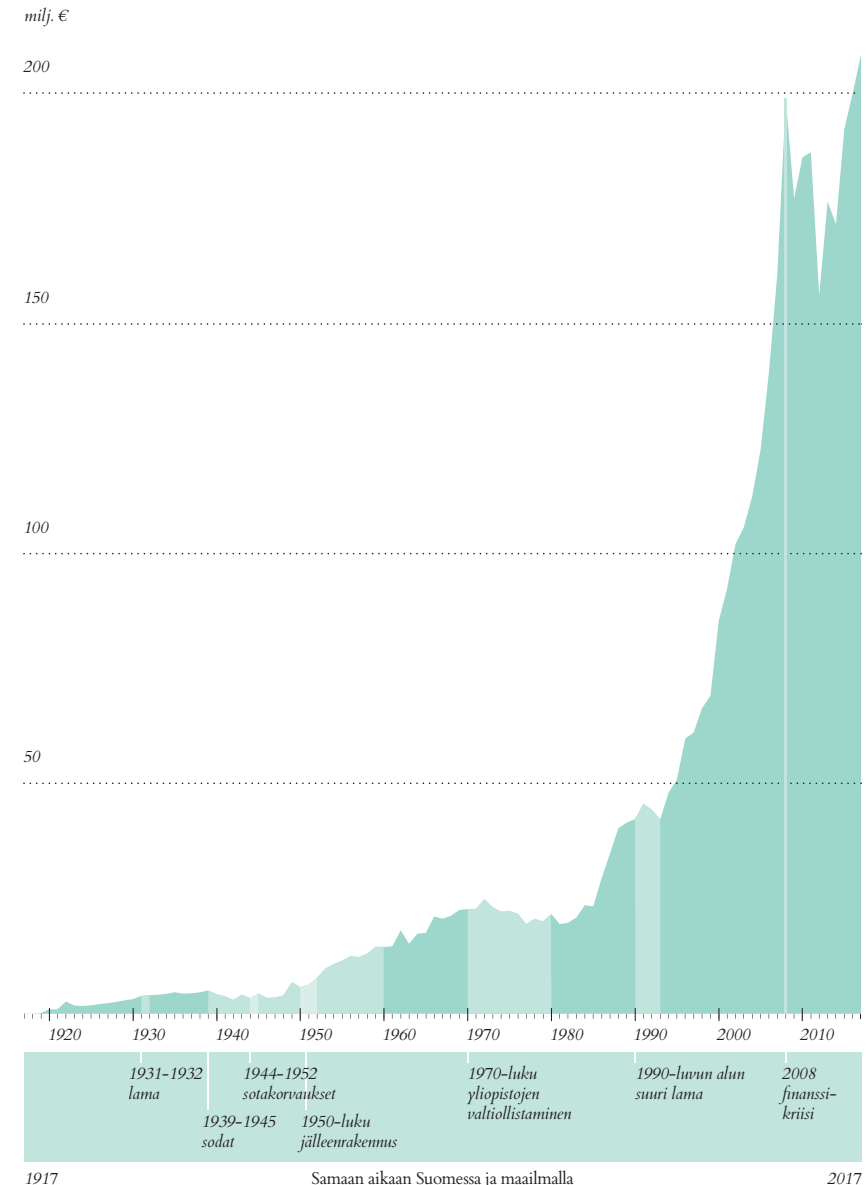
< TUTKIMUS PÄHKINÄNKUORESSA >

tieteentukijoukot.fi | #tieteentukijoukot

Tarjolla ratkaisuja, ei ongelmia

Yksityiset säätiöt rahoittavat monipuolista tutkimusta, joka on ollut ratkaisevaa monen tieteenalan kehitykselle Suomessa. Tämä on tiivistelmä tutkimuksesta, jossa on ensi kertaa selvitetty kotimaisten säätiöiden merkitystä tieteelle ja yliopistoille Suomessa. Taustalla on monivuotinen, kansainvälisestikin ainutlaatuinen tutkimushanke, jossa on kartoitettu säätiöiden rahoitustietoja Suomen itsenäisyyden ajalta 1917–2017.

Tutkimuksen mukaan säätiöiden tuki tieteelle on yli 2500-kertaistunut sadassa vuodessa. Tuhannet suomalaiset ovat lahjoittamalla säätiöille olleet tutkimuksen tukijoukoissa ja siten varmistaneet tieteen läpimurtoja kaikkien yhteiseksi hyväksi. Säätiöt ovat jo yli sata vuotta voineet varmistaa, että ratkaisuja löydetään myös sellaisilla yhteiskunnan osa-alueilla, jotka eivät kuulu nopeasti vaihtuviin poliittisiin painopisteisiin.

Säätiöiden, rahastojen ja seurojen myöntämien apurahojen kokonaismäärän kehitys vuosina 1917–2017 taustatekijöineen.

Säätiöt tutkimuksen kohteena

Säätiölaitos kuuluu niihin suomalaisiin instituutioihin, joiden yhteiskunnallinen rooli ei juuri ole kiinnostanut suurta yleisöä. Aiemmin varsinkin isojen säätiöiden apurahojen jakotilaisuudet uutisoitiin näkyvästi tiedotusvälineissä, mutta nykyisin ne ylittävät julkaisukynnyksen vain harvoin. Myös säätiöihin liittyvä tieteellinen tutkimus Suomessa on ollut vähäistä.

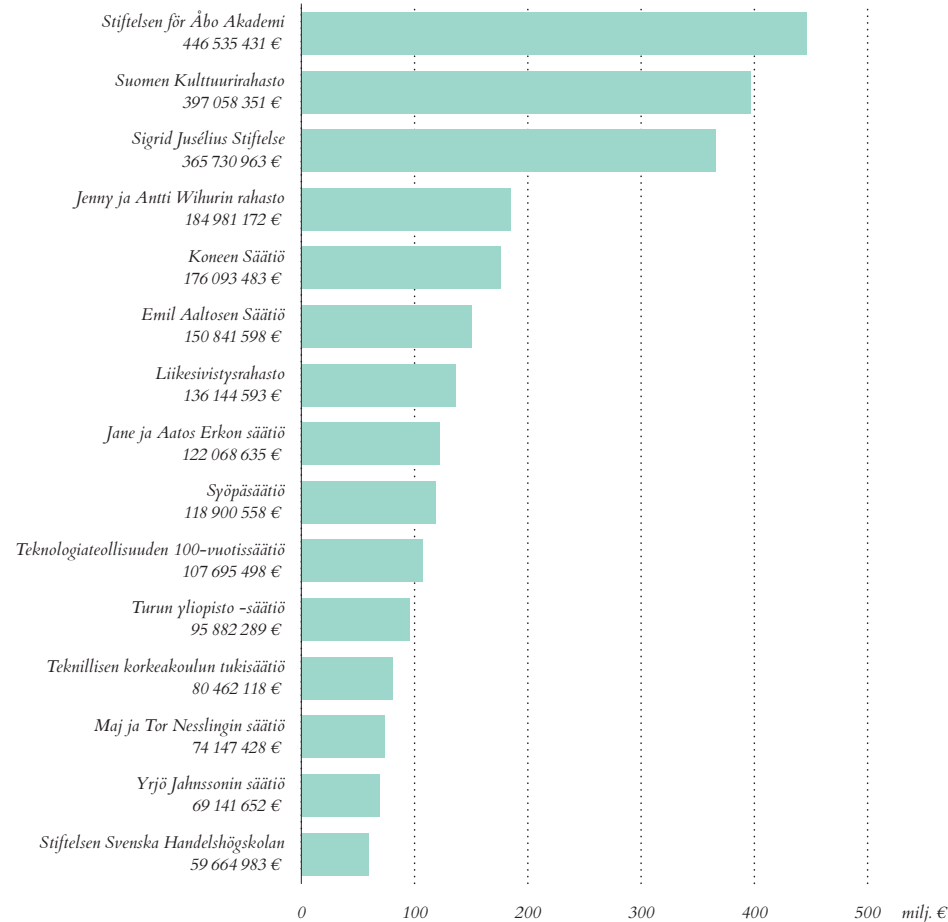
Tutkimus on keskittynyt yksittäisiin säätiöihin, säätiölaitoksen merkityksen yleisluonteiseen arviointiin ja säätiöitä koskevan lainsäädännön sekä tilinpidon analysointiin. Sen sijaan säätiöiden toimintaa, aikaansaannoksia sekä yhteiskunnallista vaikuttavuutta koskevat tutkimustiedot ovat niukkoja ja hajanaisia, ja niiden tulokset ovat perustuneet puutteelliseen tutkimusaineistoon.

Tutkimuksen vähäisyys johtuu suurelta osin säätiökentän laajuudesta ja monimuotoisuudesta. Suomessa on noin 2 800 rekisteröityä säätiötä, joiden toiminta kattaa lähes inhimillisen elämän koko kirjon. Suurin osa säätiöistä on

toiminnallisia säätiöitä, jotka toteuttavat tarkoitustaan tuottamalla palveluita muun muassa sosiaali- ja terveysalalla, sivistys- ja opetuslalla sekä urheilun ja nuorisotyön aloilla. Apurahoja jakavia säätiöitä on noin 800, ja ne toimivat pääosin koulutuksen, kulttuurin, taiteen ja tieteen aloilla.

Säätiöiden ja rahastojen huomattava asema tieteen ja korkeimman opetuksen tukijana on kyllä tunnustettu jo pitkään, mutta asia on yleensä todettu vain yleisluonteisesti ilman riittävää perustelua. Tämän tutkimuksen tavoite on selvittää kotimaisten apurahojen jakavien säätiöiden vaikutusta Suomen tieteen ja korkeimman opetuksen kehitykseen itsenäisyyden ajalla 1917–2017. Tutkimus täydentää laajan uuden aineiston avulla myös Suomen tieteen, tutkimuksen ja korkeimman opetuksen yleistä historiaa ja selvittää samalla, miten yksityisten säätiöiden tieteelle suuntaama rahoitus on kehittynyt ja vaikuttanut itsenäisyyden aikana.

Kokonaiskuva apurahojen vaikutuksesta tieteen kehitykseen

Tutkimukseen on otettu mukaan 118 säätiötä, rahastoa sekä tieteellistä ja kirjallista seuraa. Mukana ovat kaikki tiedettä pisimpään ja merkittävimmin rahoittaneet säätiöt ja rahastot sekä lisäksi joitakin sellaisia säätiöitä, joiden synty ja toiminta liittyvät tietyn aikakauden poliittiseen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Näiden säätiöiden ohella tarkastellaan lisäksi säätiöitä, joilla on ollut merkittävää vaikutusta tietyissä tilanteissa. Näin on haluttu korostaa säätiöiden niveltymistä osaksi yhteiskuntaa, jonka arvoja ja tavoitteita ne ovat halunneet edistää. Säätiöt edustivat kolmatta sektoria jo vuosikymmenien ajan ennen kuin tämä käsite luotiin.

Säätiöiden lisäksi tutkimuksen kohteena on joitakin pitkään vaikuttaneita tieteellisiä ja kirjallisia seuroja ja yhteisöjä. Ne on otettu mukaan sekä käytännön syistä että European Foundation Centerin omaksuman ja kansainvälisesti hyväksytyt kannan mukaisesti: ne toimivat pitkälti samojen perusteiden mukaisesti kuin säätiöt, ja niiden yhteyteen on usein perustettu rahastoja, joiden apurahoja jaetaan samaan tapaan kuin säätiöiden apurahoja. Näin niiden mukaan ottaminen auttaa saamaan kattavamman kokonaiskuvan apurahojen vaikutuksesta Suomen tieteen kehitykseen.

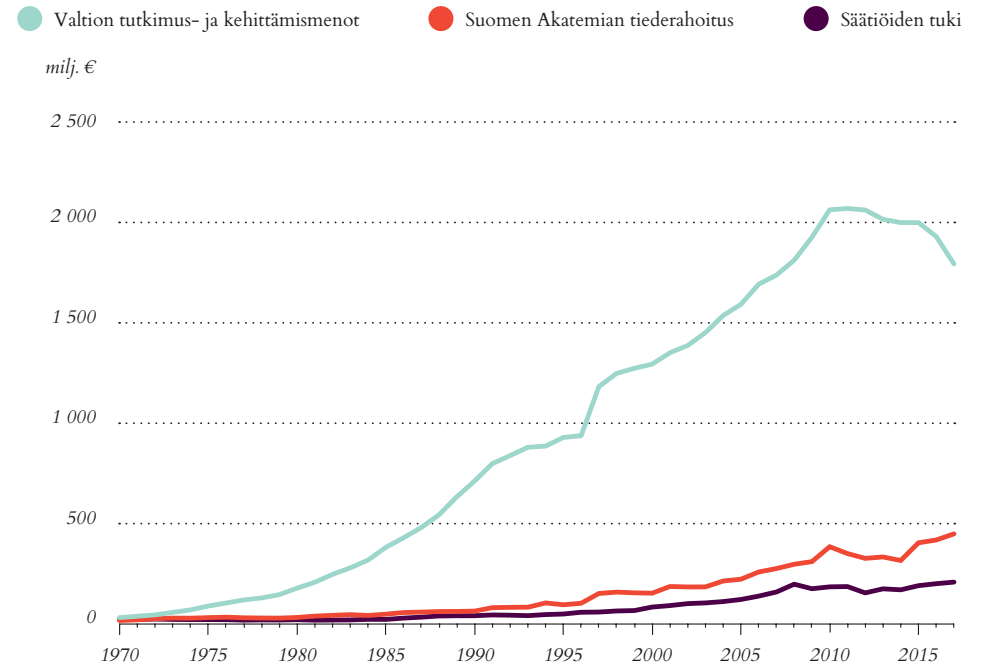
Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt vuosina 1917–2017.

Millainen säätiöiden rooli on ollut tutkimuksen tukijana ja tiedepolitiikassa?

Tutkimus luo aluksi kokonaiskuvan kotimaisten tiedettä ja korkeinta opetusta tukevien säätiöiden nivoutumisesta osaksi Suomen tiedepolitiikan yleistä kehitystä. Tarkastelun kohteena ovat säätiölaitoksen kehityksessä havaittavat yleiset piirteet, säätiöiden yhteistyön muotoutuminen ja niiden yhteiskunnallisen aseman muuttuminen. Suomenkielisessä lyhentämättömässä tutkimuksessa kuvataan lyhyesti jokainen mukana oleva säätiö ja seura, joista esitellään muun muassa perustamistapa ja perustajat, tarkoitukset ja taloudelliset lähtökohdat.

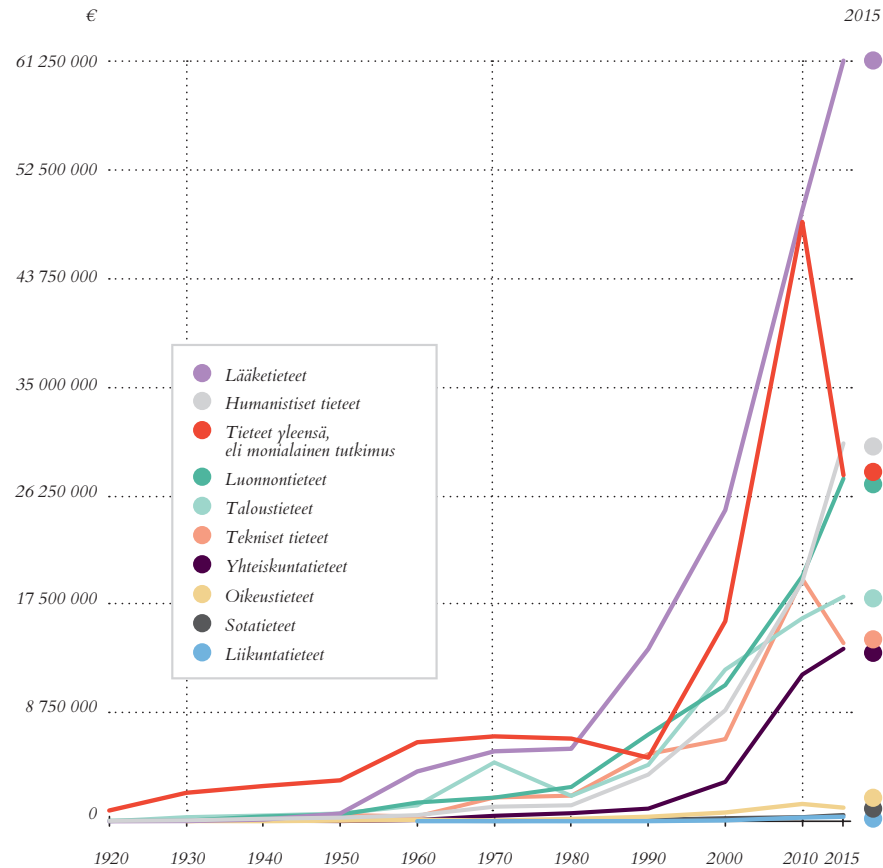
Tutkimuksen toinen osa keskittyy säätiöiden rooliin Suomen tieteiden ja korkeimman opetuksen tukijoina sekä julkisen tiedepolitiikan täydentäjinä ja lopulta myös haastajina. Huomio suuntautuu apurahojen määrän ja jakautumisen kehittymiseen sekä niihin perusteisiin, joiden mukaan tukipäätökset ovat syntyneet. Keskeinen teema on selvittää, miten ja miksi tuen kohdentumiset ovat vaihdelleet itsenäisyyden aikana: miten tuki on jakautunut korkeakouluille, tutkijoille ja eri tieteenaloille, milloin on pyritty tukemaan suuria tutkimustehtäviä, ulkomaisia opintoja ja tutkimusmatkoja ja väitöskirjojen tekijöitä. Tarkastelussa kiinnitetään huomiota myös siihen, kuinka sukupuoli näytätty säätiörahoituksessa.

Tutkimuksessa selvitetään, miten valtiollisen tiederahoituksen kehitys on vaikuttanut säätiöiden tuen suuntautumiseen ja miten valtion tiedepäätäjät ovat suhtautuneet säätiörahoitukseen. Säätiöiden apurahojen määrää verrataan valtion tutkimus- ja kehittämismenojen sekä valtion tieteellisten toimikuntien ja Suomen Akatemian tiederahoituksen kehitykseen. Säätiöiden osalta vertailuun on otettu mukaan vain niiden jakamat apurahat, ei niitä hallinnollisia ja muita kuluja, joita apurahojen myöntöprosessi synnyttää, vaikka nämäkin toki liittyvät tutkimuksen tukemiseen.

Valtion tutkimus- ja kehittämismenot, Suomen Akatemian tiederahoitus sekä tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen tuki tieteelle ja korkeimmalle opetukselle 1970–2017.

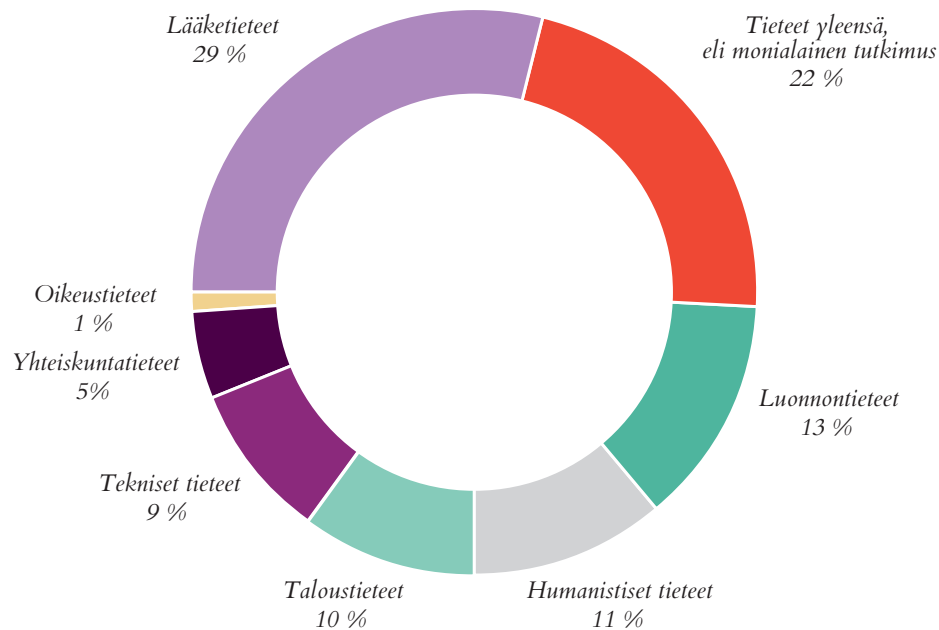
Hajanainen lähdeaineisto ja virheellisiä tilastotietoja

Apurahojen jakautuminen eri tieteenaloille 1920–2015.

Koska kysymyksessä on yli sadan vuoden tutkimusjakso ja säätiöiden, rahastojen sekä tieteellisten ja kirjallisten seurojen sen aikana myöntämien apurahojen määrä nousee satoihin tuhansiin, tutkimus on tehty pääosin otantatutkimuksena. Jokaiselta vuodelta on otettu huomioon säätiöiden myöntämät kokonaissummat, kun taas tarkat tiedot apurahoista ja niiden jakautumisesta on koottu vain tasavuosikymmeniltä 1920–2010 ja vuodelta 2015. Jos jokin säätiö ei jakanut apurahoja juuri tasavuosikymmeninä, mukaan on otettu lähin vertailukelpoinen jakovuosi. Vaikka näin saatu yksityiskohtainen aineisto käsittää vain runsaat kymmenen prosenttia säätiöiden kaikkiaan myöntämistä apurahoista, se on kuitenkin riittävän kattava luotettavan yleiskuvan saamisen kannalta. Suomessa 20 suurinta säätiötä on jakanut aina vähintään 60 prosenttia säätiöiden kaikkiaan jakamista apurahoista.

Tutkimusta vaikeutti säätiöitä koskevan lähdeaineiston hajanaisuus ja erillaisuus. Tilastokeskuksen tutkimustilastoissa ei oteta huomioon säätiöiden tietelle ja korkeimmalle opetukselle myöntämästä tuesta kuin vain se osa, joka menee suoraan yliopistojen kirjanpidon kautta. Koska yliopistojakaan ei ole velvoitettu kirjaamaan tutkijoiden henkilökohtaisia apurahoja, tämä merkittävä tutkimuksen tuki jää tyystin tilastoimatta. Tilastokeskuksen tilastojen ja käytännön tukisummien ristiriitaisuutta ei ole korjattu, vaikka jo Suomen Akatemian julkaisemassa Suomen tieteen tila ja taso 2000 -raportissa todettiin, että valtaosa yksityisten säätiöiden tutkimustuesta ei kirjaudu oikein. Puutteelliset tiedot ovat johtaneet siihen, että säätiöiden tiederahoituksen merkitystä vähätellään toistuvasti julkisessa keskustelussa.

Apurahojen kokonaisjakaantuminen eri tieteenaloille 1920–2015.

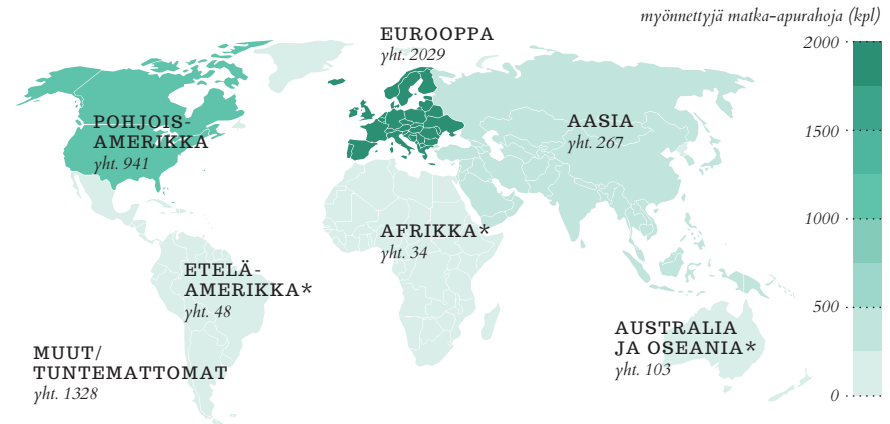
Useista säätiöistä on kirjoitettu historioita, ja niiden arkistot ovat erinomaisessa järjestyksessä, ja säätiöt myös toimittivat aineistoja niin postitse kuin sähköpostitsekin. Joillakin säätiöillä ei ole kuitenkaan käytännössä mitään arkistoa tai juuri mitään tietoja varhaisimmasta toiminnastaan. Myös tutkimusaineiston kokoaminen eri lähteistä osoittautui haasteelliseksi. Koska tutkimuksessa keskityttiin vain tieteelle suunnattuihin apurahoihin, seurojen ja säätiöiden apurahaluetteloista oli usein yksitellen poimittava mukaan otettavat apurahat. Kaikilla säätiöillä ja seuroilla ei myöskään ollut yhtenäisiä apurahaluetteloita vaan tiedot oli kerättävä eri lähteistä, pöytäkirjoista ja vuosikertomuksista.

Tutkimuksen perusaineiston muodostavat kuitenkin viralliset tilinpäätöstiedot, jotka säätiöiden on täytynyt luovuttaa viranomaisille säätiölain voimaantulon jälkeen 1930-luvun alusta alkaen. Tilinpäätöstietoja koottiin pääosin oikeusministeriön ja Patentti- ja rekisterihallituksen arkistoista, Kansallisarkistosta sekä Patentti- ja rekisterihallituksen sähköisestä Virre-palvelusta.

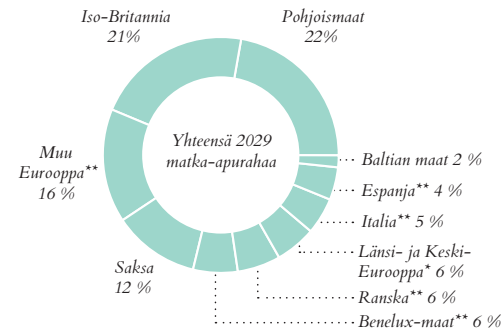
Tutkimuksessa eri vuosien rahasummat on vertailtavuuden helpottamiseksi muutettu vuoden 2017 rahanarvoon rahanarvonkertoimella, jonka avulla on mahdollista verrata rahan ostovoimaa eri aikoina. Vaikka rahanarvonkerroin ei anna tismalleen oikeaa kuvaa rahanarvon muuttumisesta, siihen turvautuminen on kuitenkin käytännössä lähes ainoa vaihtoehto vertailtavuuden saamiseksi.

Säätiöt tieteen jatkuvuuden turvaajina

Tutkimus osoittaa, että säätiöillä on ollut huomattava vaikutus Suomen tieteen ja korkeimman opetuksen kehittämiseen. Merkitys oli suhteellisesti suurin itsenäisyyden ensimmäisten 50 vuoden aikana, jolloin valtion tiedehallinnon voimavarat olivat heikot. Säätiöt ylläpitivät useita yksityisiä yliopistoja, olivat tärkeitä tieteen rahoittajia ja kansainvälistäjä ja osallistuivat uuden tutkijapolven kouluttamiseen sekä maan tiede-elämän kehittämiseen. Monet säätiöiden rahoittamista hankkeista siirtyivät vähitellen julkisen rahoituksen piiriin. Kylmän sodan vuosina säätiöt vaikuttivat matka-apurahoillaan tieteellisten seurojen ja koko tiedeyhteisön ohella siihen, että Suomi pysyi länsimäisen yhteiskunta- ja tiedejärjestelmän piirissä.

MYÖNNETTYJEN MATKA-APURAHOJEN KOHDEMAAT EUROOPAN SISÄLLÄ

*) vuodet 1920–1959 **) vuodet 1960–2015

TUTKIMUKSESSA MUKANA OLEVIEN SÄÄTIÖIDEN JA TIETEELLISTEN SEUROJEN MYÖNTÄMILLÄ APURAHOILLA SUOMEEN SAAPUNEET TUTKIJAT JA OPISKELIJAT VUOSINA 1980–2015

Yhdysvallat	15
Viro	9
Pohjoismaat	8
Brittein saaret	7
Saksa	5
Australia ja Oseania	4
Muu Eurooppa	3
Italia	2
Benelux-maat	2
Egypti	1
Mongolia	1
Brasilia	1
Tuntematon maa	53 kutsua

Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja tieteellisten seurojen myöntämien matka-apurahojen kohdealueet maailmanlaajuisesti ja Euroopan sisällä 1920–2015; sekä tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja tieteellisten seurojen myöntämällä matka-apurahoilla Suomeen saapuneet tutkijat ja opiskelijat.

Tieteen vallanvaihdos tutkijaeliitiltä poliittisille päättäjille 1960–1970-luvuilla

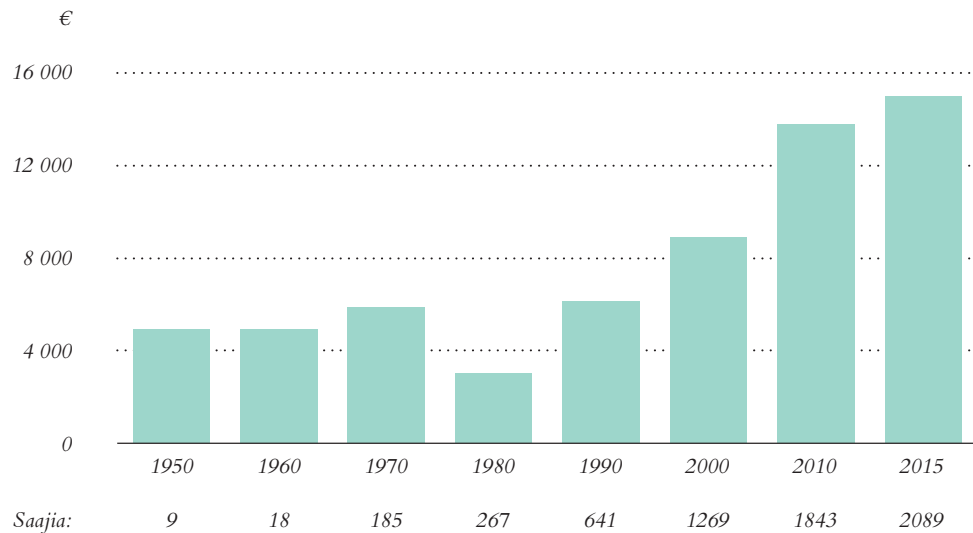
Säätiöiden vahva asema heikentyi 1960-luvun aikana, jolloin valtion tiedepoliitikka alkoi voimistua. Tieteestä ja korkeakoulutuksesta tuli yksi politiikan osa, jonka kehittämisen suuntaviivat määrättiin eduskunnassa ja valtioneuvostossa ja jonka toteutuksesta vastasivat pääosin opetusministeriö sekä kauppa- ja teollisuusministeriö. Lisäksi tiede- ja teknologiapolitiikan määrittämiseen osallistuvat valtion tiede- ja teknologianeuvosto, korkeakoulut, erilaiset valtionhallinnon asiantuntijaelimet, virastot ja laitokset, kuten Suomen Akatemia, Tekes, Sitra ja tutkimuslaitokset, sekä elinkeino- ja yhteiskuntaelämän edustajat.

Tieteessä reilussa 10 vuodessa tapahtunut vallanvaihdos oli merkittävä. Tiedettä siihen asti hallinnut yliopistojen, tiedeakatemioiden ja isojen säätiöiden johtohenkilöistä koostunut vanha eliitti joutui väistymään poliittisten päättäjien tieltä. Kun vielä 1950-luvun lopulla Suomen Kulttuurirahasto pyrki näyttämään suuntaa Suomen kulttuurielämän kehittämiselle ja Suomen Tiedeseura ja Suomalainen Tiedeakatemia nimittivät valtion tieteellisten toimikuntien jäsenet, 1970-luvun alussa tieteen edustajat oli sysätty lähes täysin syrjään päätöksenteosta.

Vaikka jyrkimmän poliittisen kuohunnan aika oli nopeasti ohi ja tiedeyhteisö sai takaisin osan vaikutusvallasta, tieteellisten seurojen ja säätiöiden aika Suomen tieteen suunnannäyttäjinä oli ohi. Korkeakoulut siirtyivät kaikki valtion omistukseen, ja tieteen- ja kehittämistoiminnan rahoittamisesta päävastuun kantoivat valtio ja yritykset, joiden osuus nousi muutamassa vuosikymmenessä yli 60 prosenttiin kokonaissummasta.

Apurahojen jakautuminen eri saajaryhmille vuosina 1920–2010 ja vuonna 2015 (arvon perusteella).

Väitöskirjatyöhön myönnetyt apurahat ja apurahan suuruus keskimäärin 1950–2015.

Vastaavanlainen siirtymä kohti suunnitelmallista julkista tiedepolitiikkaa tapahtui lähes kaikkialla läntisessä maailmassa, mutta Suomessa säätiöiden merkityksen sivuuttamista edisti myös muutama muu seikka. Tilastokeskus ryhtyi kokoamaan tutkimustilastoa siten, että valtaosa säätiöiden myöntämistä apurahoista jäi sen ulkopuolelle. Nopeasti valtaansa kasvattanut, uutta poliittista suuntausta edustanut opetusministeriö sivuutti säätiölaitoksen lähes kokonaan ja antoi tukensa voimille, jotka pyrkivät saattamaan säätiöt aiempaa voimakkaammin valtion valvontaan.

Säätiöt selvisivät vastatoimiensa ja poliittisten voimasuhteiden muutoksen ansiosta kiihastulestaan hyvin. Niiden vaikutusvalta pieneni, mutta samalla ne vapautuivat tehtävistä, kuten ammattitutkijoiden työn rahoittamisesta, jotka olisivat aikaa myöten osoittautuneet niille liian kalliiksi. Nyt ne saattoivat keskittyä toteuttamaan tarkoituksiaan ja keskittymään niihin rahoitusmuotoihin, joiden ne katsoivat parhaiten hyödyntävän suomalaista tiedettä.

Yhteistyötä ja profiloitumista 1980–2010-luvuilla

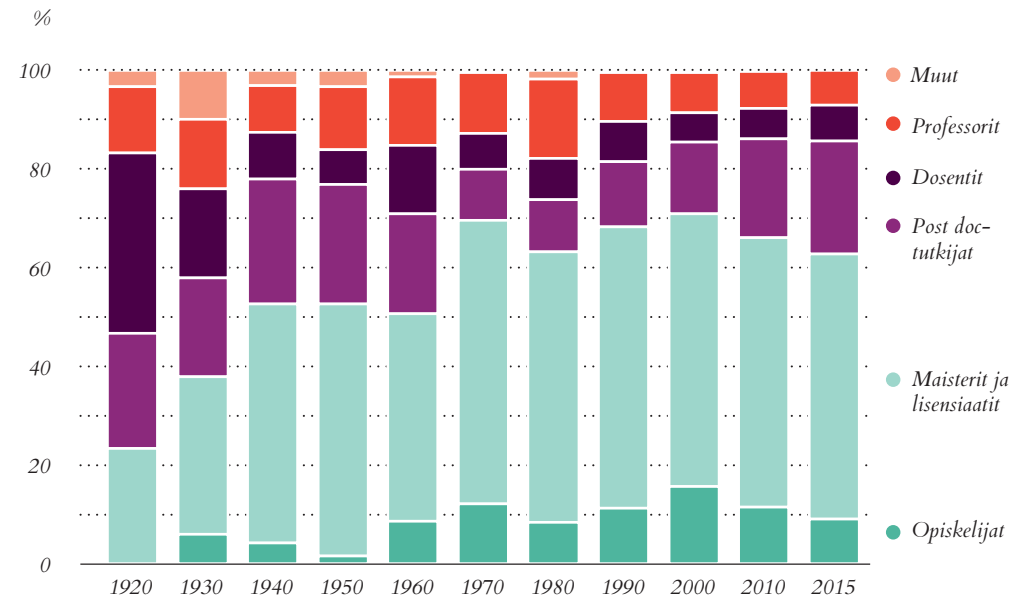
Säätiöiden tuki tieteelle kasvoi hitaasti 1980-luvun jälkipuolelle asti. Ne tukivat pääosin tutkijoita, jotka saivat kauden loppupuolella yli 60 prosenttia kokonaisrahoituksesta. Apurahoja myönnettiin etenkin henkilökohtaiseen tutkimustyöhön, väitöskirjan tekoon, ulkomaisiin tutkimus- ja opintomatkoihin sekä opiskelun ja julkaisutoiminnan tukemiseen. Liki neljännes apurahoista meni edelleen yliopistoille ja korkeakouluille, joita tukivat sekä vanhat yliopistojen rahoittamiseen keskittyneet säätiöt että uudet tukisäätiöt.

Säätiöiden mahdollisuudet tieteiden tukemiseen paranivat huomattavasti 1900-luvun lopulla, kun niiden varallisuus oli kasvanut Suomen talouden kasvun ja pörssikurssien huikkeen nousun ansiosta. Vaikka myös säätiöt kokivat menetyksiä, ne selvisivät kohtuullisen hyvin 1990-luvun alun pörssikriisin ja laman seurauksista. Niiden menestys perustui sekä varovaiseen sijoituspolitiikkaan että laajaan varallisuuspohjaan, jonka ansiosta niiden ei ollut pakko realisoida omaisuuttaan huonojen kurssien aikana. Vuosien 1992–1993 notkahdusta lukuun ottamatta säätiöiden tieteelle osoittama tuki kasvoi jatkuvasti vuodenvaihteeseen 2009–2010 asti, jolloin finanssikriisi alkoi ankarasti koetella säätiöiden taloutta. Tästäkin koettelemuksesta säätiöt selvisivät, ja yliopistojen talouden turvaamiseksi järjestetyt varainkeruukampanjat palauttivat ne jälleen merkittäviksi yliopistojen rahoittajiksi.

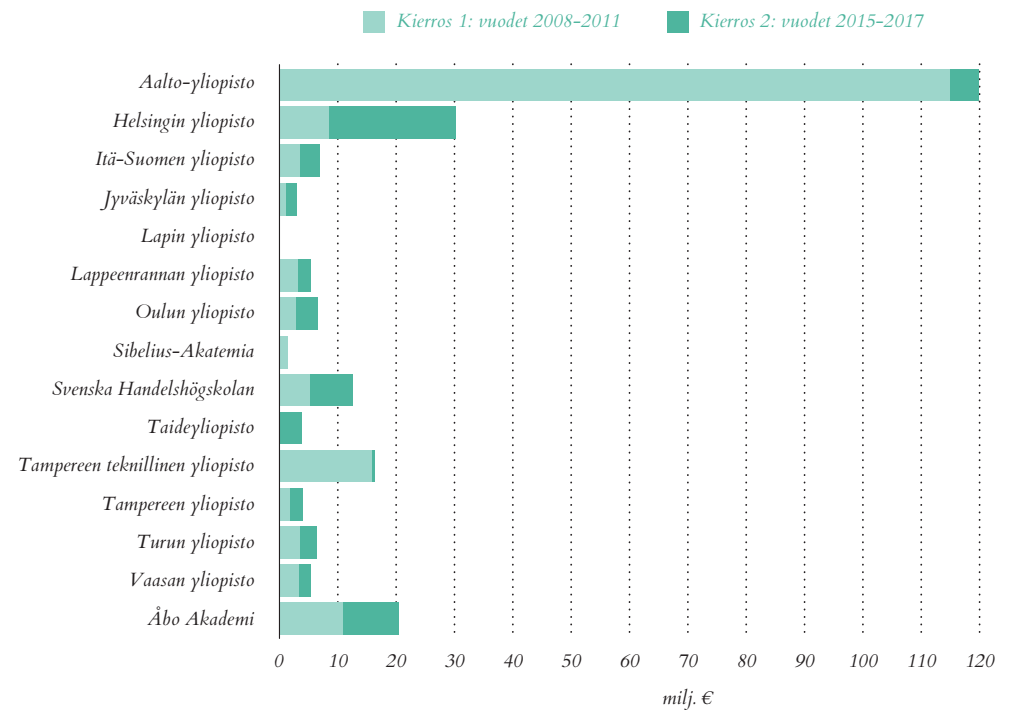
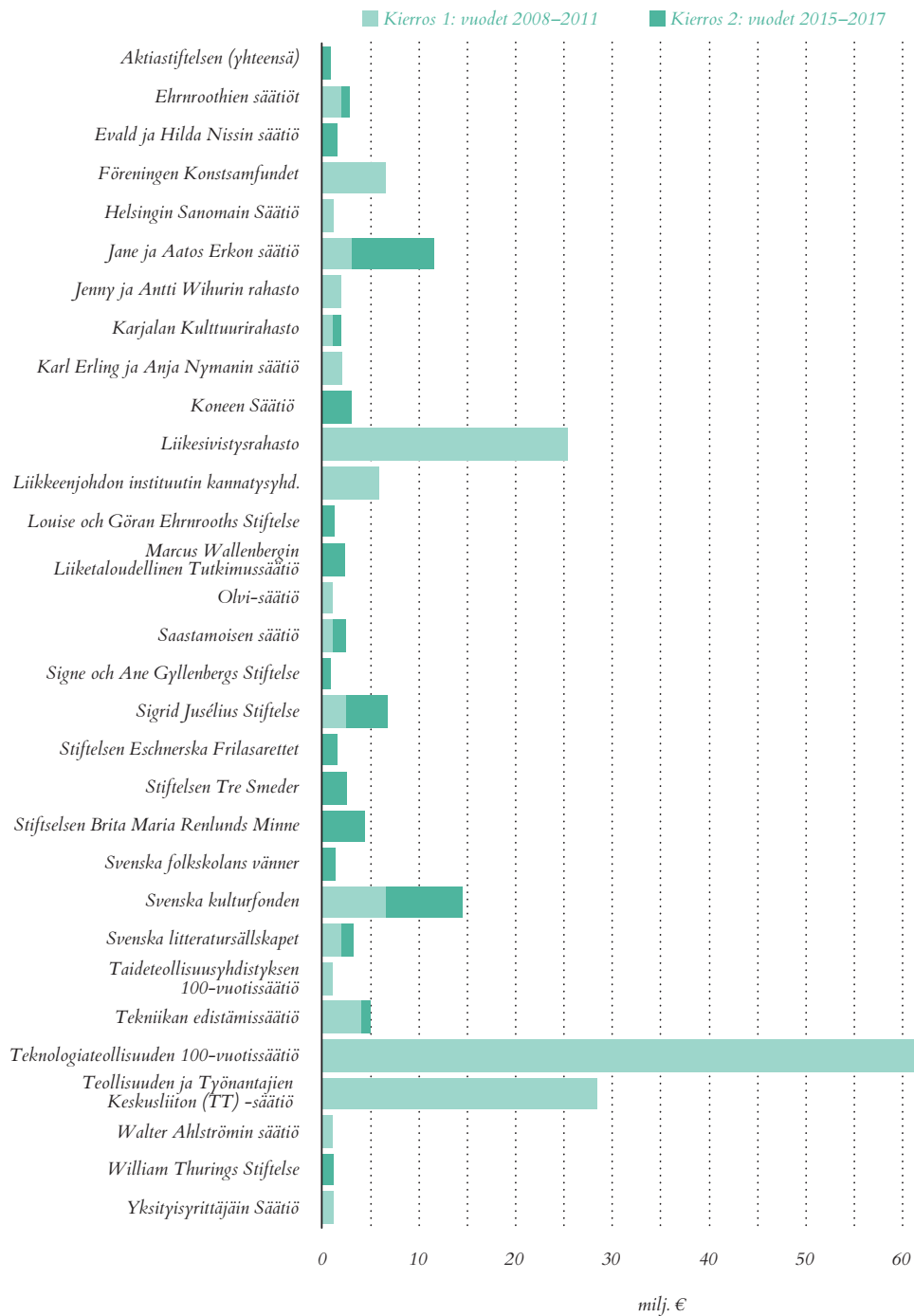
Varallisuuden kasvu sekä valtion tutkimus- ja yliopistotuen rajut leikkaukset 2010-luvun alussa antoivat säätiöille tilaisuuden profiilin nostoon. Säätiöt vastasivat haasteeseen sekä käyttämällä monipuolisesti vanhoja tukimuotojaan että kehittämällä uusia rahoitusinstrumentteja. Ne tukivat yliopistoja ja tutkimuslaitoksia, hankkivat tutkimusvälineitä ja rahoittivat määrääkäsia lahjoitusprofessuureja sekä käynnistivät yhteistyössä muiden säätiöiden, yliopistojen ja julkishallinnon laitosten kanssa laajoja tutkimushankkeita.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ei edelleenkään pitänyt säätiörahoitusta yhtä merkittävänä kuin yritysten ja ulkomaisten säätiöiden tieteelle suuntaama tu-

kea. Eri hankkeissa yhteistyö silti sujui, varsinkin jos säätiöt tyytyivät pelkkään rahoittajan rooliin ja antoivat muiden määrätä suuntaviivat. Säätiöt puolestaan olivat valmiit keskustelemaan yhteisestä tiederahoituksesta ministeriön kanssa mutta vain siten, että myös niiden lähtökohdat otetaan huomioon. Säätiöiden toiminta perustuu pääosin siihen, että yksityiset ihmiset ovat luovuttaneet omaisuutensa tai varojaan tiettyjen tieteellisten tavoitteiden toteuttamiseen.

Apurahojen jakautuminen saajan oppiarvon mukaan vuosina 1920–2015.

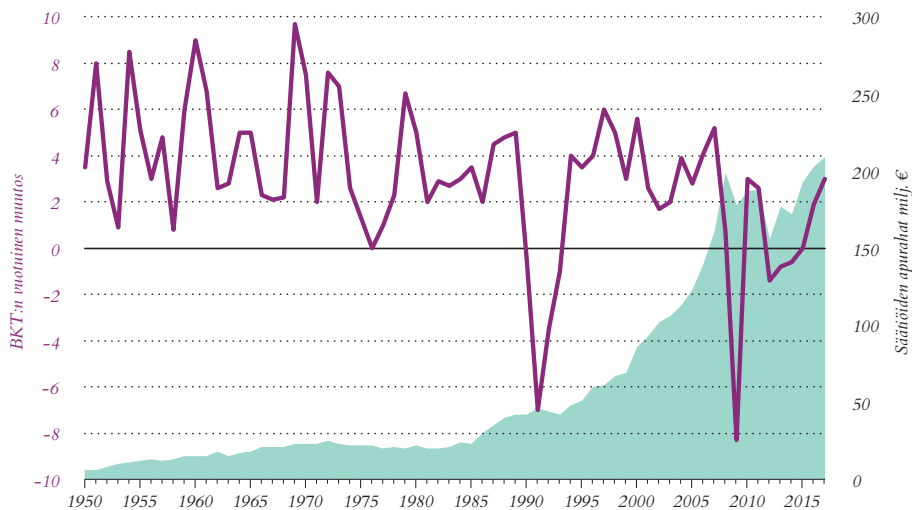

Yliopistojen säätiöiltä saamat lahjoitukset varainkeruukampanjoissa 2008–2011 ja 2015–2017.

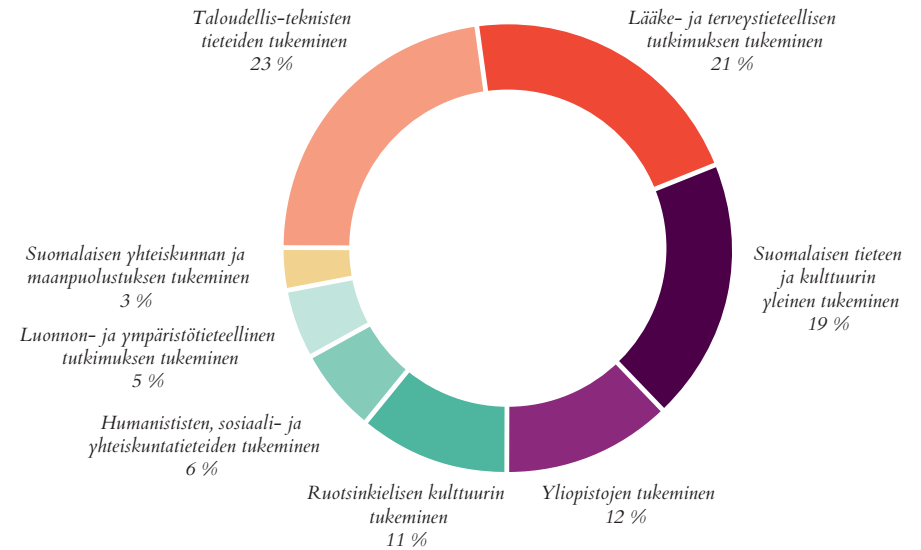
Yliopistojen varainkeruukampanjoihin vuosina 2008–2011 ja 2015–2017 eniten lahjoittaneet säätiöt.

Yli 4,2 miljardia euroa yksityistä rahaa tieteelle

Säätiöt eivät voi suunnata varojaan valtiontalouden kulloinkin muuttuvien tarpeiden mukaan, vaan niiden on toteutettava niitä tarkoituksia, joita lahjoittajat ovat niiden sääntöihin kirjauttaneet. Kolme yleisintä tarkoitusta ovat tieteen yleinen tukeminen, lääke- ja terveystieteellisen tutkimuksen tukeminen sekä taloudellisten ja teknisten tieteiden tukeminen. Kun näihin kolmeen tarkoitukseen lisätään vielä neljäs eli yliopistojen tukeminen, koossa on neljä viidesosaa säätiöiden tarkoituksista eli arvoista. Tämä vahvistaa näkemystä, että arvojen suhteen säätiöt ovat olennainen osa kansalaisyhteiskuntaa. Ne ovat edustaneet kolmatta sektoria jo vuosikymmenien ajan ennen kuin tämä käsite luotiin.

Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden, rahastojen ja seurojen apurahojen kokonaissumman kehitys ja Suomen bruttokansantuotteen vuotuinen muutos 1950–2017.

Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen tarkoitukset 1745–2017.

Sitoutuminen sääntöjen noudattamiseen on johtanut hyvään tulokseen. Säätiöt ovat rahoittaneet itsenäisyyden aikana Suomen tiedettä ja korkeakouluopetusta vuoden 2017 rahanarvon mukaan yli 4,2 miljardilla eurolla, ja jos vuoden 2017 apurahasummalla olisi palkattu professoreita, ”säätiöyliopisto” olisi noin 1 900 professorillaan ylivoimaisesti maan suurin yliopisto.

Tiedesäätiöiden sadan vuoden taival paljastaa niin pysyviä, usein toistuvia kuin hitaasti muuttuvia piirteitä. Tutkimusta tukevien säätiöiden tasainen perustamisvauhti osoittaa, että niiden toimintamalli koetaan oikeaksi. Ihmiset haluavat edelleen tukea tiedettä, he perustavat uusia säätiöitä ja luovuttavat myös varojaan vanhojen säätiöiden hallintaan. Perustamis- ja lahjoittamismotiivit vaihtelevat, mutta niiden takana on aina halu edistää tärkeiksi katsottuja asioita, auttaa ihmisiä ja yhteiskuntaa sekä luoda edellytyksiä paremmalle tulevaisuudelle.

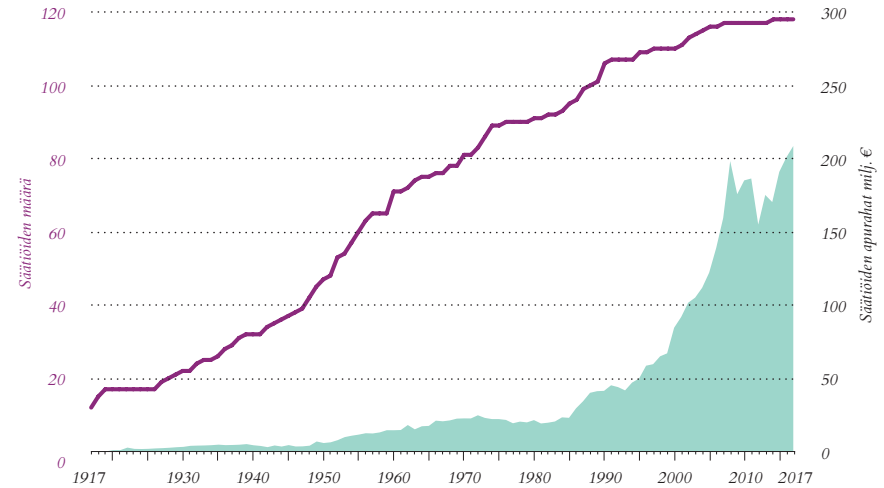
Vaikea tehtävä löytää parhaat kyvyt

Kilpailu apurahoista on ollut tiukkaa itsenäisyyden alkuaajoista lähtien, joten säätiöiden hallituksilla ja asiantuntijoilla on aina ollut vaikea tehtävä löytää hakijoiden sankasta joukosta parhaimmat kyvyt. Myöntäjät ovat pääsääntöisesti onnistuneet tehtävässään hyvin, mistä kirkkaimpana osoituksena on se, että kaikkien suomalaisten tieteen nobelistien taustalta löytyy säätiörahaa. Säätiöt ovat tuoneet merkittävästi yliopistojen ja tutkimuslaitosten professorien pätevöitymistä, mutta ne ovat myös kiinnittäneet huomiota tutkimusedellytysten luomiseen. Syöpäsäätiö myönsi 1950 ensimmäiset apurahansa laboratoriohiiriin.

Suomalaisella säätiölaitoksella on yksi kansainvälisesti ainutlaatuinen erityispiirre eli kansalaiskeräyksen tuotolla perustetut säätiöt. Periaatteessa kysymys on ollut välttämättömyyden kääntämisestä hyveeksi, sillä pääomaköyhässä maassa ei ollut suurlahjoittajia jonoksi saakka. Kansalaiskeräyksellä perustettuja suuria säätiöitä ovat muun muassa Svenska kulturfonden, Turun Suomalainen Yliopistoseura, Liikesivistysrahasto, Syöpäsäätiö ja Suomen Kulttuurirahasto.

Vaikka Suomessa ei ole ollut Rockefellerien tai Carnegien tapaisia rahuhtinaita, täällä on aina ollut miljonäärejä, jotka ovat luovuttaneet omaisuutensa rikastuttamaan tulevien sukupolvien elämää. Stiftelsen för Åbo Akademin turvana olivat turkulaiset mesenaatit, ja tähän suurlahjoittajaketjuun ovat liittyneet myös Alfred Kordelin, Fritz Arthur Jusélius, Emil Aaltonen, Heikki Huhtamäki ja Amos Anderson sekä viimeksi Hanna Nurminen ja Aatos Erkko. Näihin hyväntekijöihin kuuluvat myös useat teollisuus- ja pankkiirisuvut, kuten Wihurit, von Frenckellit, von Julinit ja Ehrnroothit.

Toinen suomalaisen säätiölaitoksen olennainen piirre on säätiöiden jakautuminen suomen- ja ruotsinkielisiin. Tutkimuksessa mukana olevista säätiöistä, seuroista ja yhteisöistä liki neljänneksen kieli on ruotsi, mutta vain runsaat 10 säätiötä on suunnannut selkeän enemmistön apurahoistaan ruotsinkielisen korkeimman opetuksen ja ruotsinkielisten tutkijoiden tukemiseen. Lukumääränsä vähäisyydestä huolimatta ruotsinkielisten yhteisöjen osuus kaikkien säätiöiden ja seurojen itsenäisyyden aikana myöntämästä tukisummasta on ollut

Tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden, rahastojen ja seurojen lukumäärän kumulatiivinen kehitys ja niiden myöntämien apurahojen määrän kehitys 1917–2017.

Pääosin ruotsinkielistä opetusta ja ruotsinkielisiä tutkijoita tukevat säätiöt ja seurat:

Finska Läkaresällskapet	Harry Schaumans Stiftelse
Svenska folkskolans vänner	Victoriastiftelsen
Svenska litteratursällskapet i Finland	Inez och Julius Polins donationsfond
Svenska kulturfonden	Folkhälsans forskningsstiftelse
Stiftelsen för Åbo Akademi	William Thuringis stiftelse
Stiftelsen Svenska Handelshögskolan i Helsingfors	Högskolestiftelsen i Österbotten
Bergsrådinnan Sophie von Julins Stiftelse	

huomattavan suuri. Se kattoi noin puolet koko tuesta 1970-luvulle asti ja laski alle 20 prosentin vasta Åbo Akademin valtiollistamisen jälkeen 1980-luvulla. Kielijako on lisännyt sekä suomenkielisten että ruotsinkielisten säätiöiden saaman ja jakaman tuen määrää.

Eniten säätiörahaa lääketieteelle, humanisteille säätiöt ovat elinehto

Säätiöiden tuki on aina ollut hyvin keskittynyttä. Pitkän alkukauden aikana suurimmat säätiöt jakoivat liki 90 prosenttia kaikista apurahoista, ja 2017 vastaava luku oli noin 60 prosenttia. Vanhat ennen toista maailmansotaa perustetut isot säätiöt ovat säilyttäneet asemansa, sillä niistä neljä, Stiftelsen för Åbo Akademi, Sigrid Jusélius Stiftelse, Emil Aaltosen Säätiö ja Suomen Kulttuurirahasto, on yhä eniten apurahoja jakavan 10 säätiön joukossa. Suurten joukkoon voi nousta myös hitaasti tai nopeasti. Koneen Säätiöltä se kesti lähes 50 vuotta mutta Jane ja Aatos Erkon säätiöltä vain 10 vuotta.

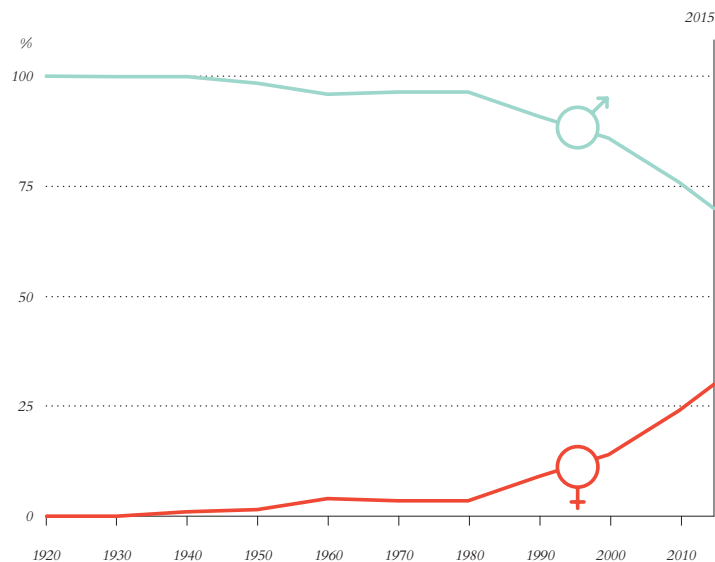
Säätiöt ovat tukeneet eniten lääketieteellistä tutkimusta, joka on saanut konnaistuesta lähes 30 prosenttia. Niiden merkitys on kuitenkin ollut suhteellisesti suurin humanistisille tieteille ja perustutkimukselle, jotka saavat huomattavasti vähemmän ulkopuolista rahoitusta kuin soveltavat luonnontieteet ja teknologiset tieteet.

Säätiöt ovat 1920-luvun inflaatiovuosien kokemusten ja sotavuosien menetysten jälkeen oppineet huolehtimaan varsin hyvin taloudestaan. Säätiöiden

taloudenhoitoa on leimannut varovaisuus, mikä pelasti niitä sortumasta riskisijoituksiin vuosituhaten vaihteen vuosina, jolloin monet suurvoittoja hahmuneet joutuivat vaikeuksiin. Lamavuodet pakottivat säätiöt tehostamaan sijoitustensa hoitoa, mutta samalla moni säätiö turvautui edelleen myös vanhoihin taattuihin varainkeruun keinoihin, joista varsinkin riittävän usein järjestetyt kampanjat ovat osoittautuneet tärkeiksi. Yliopistojen perustaminen ja pääomittaminen sekä erilaisten rakennustöiden rahoittaminen ovat lisänneet säätiöiden saamaa rahoitusta, samoin keräykset erilaisten tavoitteiden saavuttamiseksi ja pyöreiden vuosien juhlistamiseksi.

Tutkijoiden keskuudessa säätiöt ovat säilyttäneet hyvin suosionsa, vaikka säätiötyö on luonteeltaan pienistä palkkioista huolimatta lähinnä talkootoimintaa. Suosiota selittää suurelta osin se, että varsinkin isojen säätiöiden hallituspaikat tarjoavat tutkijoille mahdollisuuden seurata laajasti suomalaisen tieteen kehitystä ja myös vaikuttaa siihen. Lisäksi säätiön hallintoon pääseminen on osoitus siitä, että tutkija nauttii kollegoidensa luottamusta. Sama pätee myös apurahojen saajiin.

Säätiöt ovat osa kansalaisyhteiskuntaa myös siinä suhteessa, että naisten asema ja merkitys niiden toiminnassa on voimistunut vasta 2000-luvun vaihteessa. Itsenäisyyden runsaan viiden ensimmäisen vuosikymmenen aikana naisen hallituspaikka perustui useimmiten sukulaissuhteeseen säätiöiden perustajaan tai muuhun keskeiseen henkilöön. 1980-luvun aikana naisten määrä hallituksissa alkoi nousta, ja 2010-luvulla heidän osuutensa oli vajaa kolmannes eli suunnilleen yhtä suuri kuin suomalaisten pörssiyritysten hallituksissa ja professorikunnassa. Apurahansaajissa naisten osuus alkoi kasvaa vasta 1980-luvulla. Vuonna 1990 naiset saivat runsaan kolmanneksen säätiöiden apurahoista ja kymmenen vuoden kuluttua jo lähes puolet.

Naisten ja miesten prosentuaalinen osuus tutkimuksessa mukana olevien säätiöiden ja seurojen apurahojen myöntäjissä 1920–2015.

Säätiöiden merkitys tutkimusrahoittajina huomattavasti tiedettyä suurempi

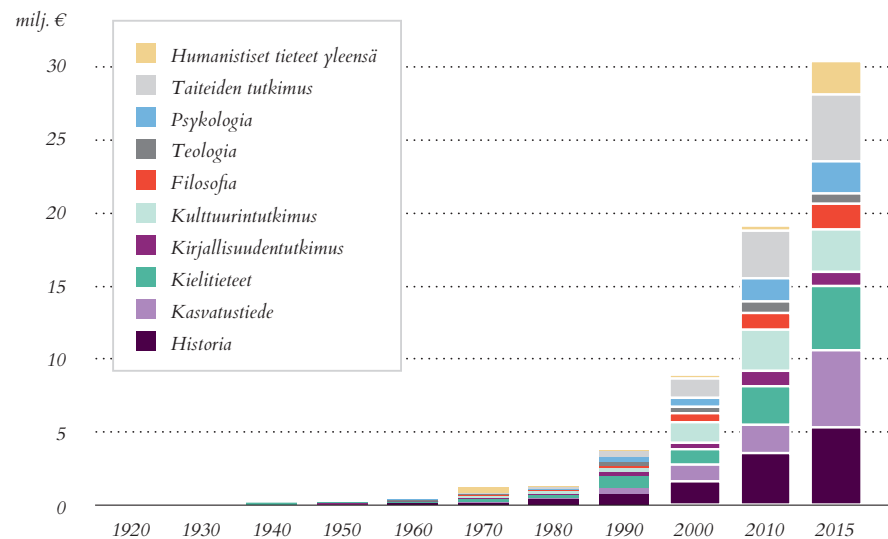
Herakleitoksen ajatus ”et voi astua kahta kertaa samaan virtaan” korostaa näkemystä, jonka mukaan historiasta ei voi oppia mitään, sillä tapahtumat, asiat ja tilanteet eivät koskaan toistu sellaisinaan. Näin varmasti on säätiömaailmasakin yksittäisen hakemuksen suhteen, mutta perusproblematiikan eli apurahojen myönnön suurten linjojen suhteen historiasta voi olla apua. On nimitäin niin, että menneisyyden toimijat joutuivat ratkaisemaan periaatteessa samoja kysymyksiä kuin nykyisetkin päättäjät.

Vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien kirjo on muuttunut, mutta peruskysymykset ovat pysyneet samoina: miten löytää suuresta apurahan hakijoiden ja tarvitsijoiden joukosta ne, joille tuki kannattaa suunnata, mikä tukimuoto tar-

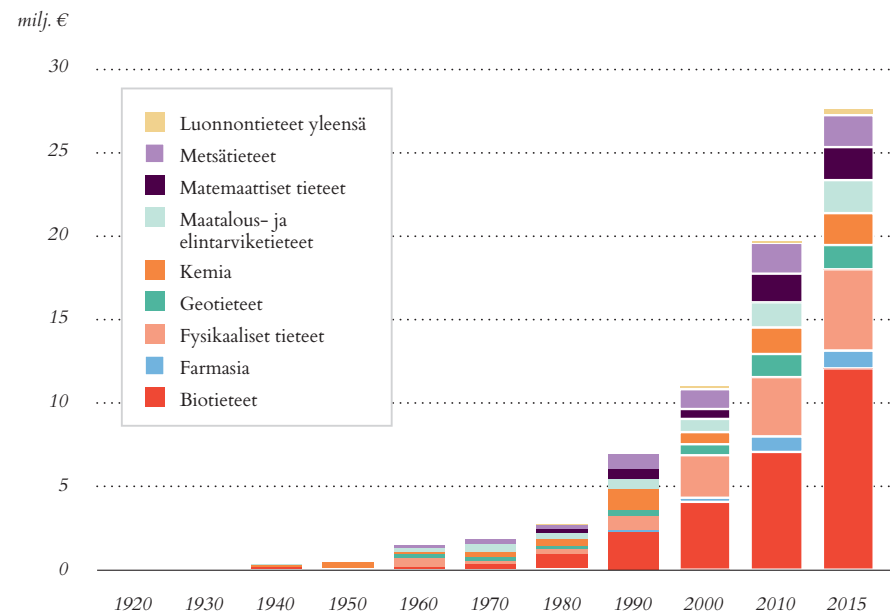
vitsisi nyt eniten rahaa, ja minkälaiset uudet ratkaisut edistäisivät nyt parhaiten suomalaista tiedettä.

Murrosajat merkitsevät kamppailua erityisesti korkeakouluille ja yliopistoille, joiden on varmistettava, että osaaminen ja tutkimus vastaavat muuttuvan maailman tarpeita. Tutkimus osoittaa, että apurahasäätiöiden vaikuttavuus on suurinta siinä, että ne varmistavat ja edistävät tieteen jatkuvuutta juuri yhteiskunnallisissa taitekohdissa.

Apurahasäätiöillä on onneksi turvanaan pitkä perinne, josta ammentaa. Jos ei aina valmiita keinoja, niin ainakin uskoa vaikeuksien voittamiseen.

Apurahojen jakautuminen eri humanistisille tieteille 1920–2015.

Apurahojen jakautuminen eri luonnontieteille 1920–2015.

1917–1929	1930–1939	1940–1949	1950–1959	1960–1969	1970–1979	1980–1989	1990–1999	2000–2009	2010–2017	UUDEEN 2017 SUURIMMAT SÄÄTIÖT
Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Suomen Kulttuurirahasto	Suomen Kulttuurirahasto	Suomen Kulttuurirahasto	Jane ja Aatos Erkon säätiö
Turun Suomalainen Yliopistoseura	Turun yliopisto -säätiö	Turun yliopisto -säätiö	Turun yliopisto -säätiö	Turun yliopisto -säätiö	Turun yliopisto -säätiö	Sigrid Jusélius Stiftelse	Stiftelsen för Åbo Akademi	Stiftelsen för Åbo Akademi	Sigrid Jusélius Stiftelse	Koneen Säätiö
Alfred Kordelinin Säätiö	Alfred Kordelinin Säätiö	Liikesivistysrahasto	Sigrid Jusélius Stiftelse	Sigrid Jusélius Stiftelse	Sigrid Jusélius Stiftelse	Suomen Kulttuurirahasto	Sigrid Jusélius Stiftelse	Sigrid Jusélius Stiftelse	Koneen Säätiö	Suomen Kulttuurirahasto
Liikesivistysrahasto	Liikesivistysrahasto	Kemiantutkimus-Säätiö	Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Suomen Kulttuurirahasto	Teknillisen korkeakoulun tukisäätiö	Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Teknologisteollisuuden 100-vuotissäätiö	Stiftelsen för Åbo Akademi	Sigrid Jusélius Stiftelse
Suomen Tiedeseura	Svenska Litteratursällskapet i Finland	Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö	Liikesivistysrahasto	Emil Aaltosen Säätiö	Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Jane ja Aatos Erkon säätiö	Stiftelsen för Åbo Akademi
Svenska Litteratursällskapet i Finland	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	Emil Aaltosen Säätiö	Kemiantutkimus-Säätiö	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	Emil Aaltosen Säätiö	Maj ja Tor Nesslingin säätiö	Emil Aaltosen Säätiö	Emil Aaltosen Säätiö	Jenny ja Antti Wihurin rahasto	Syöpäsäätiö
Kommerserådet Otto A. Malms donationsfond	Suomen Tiedeseura	Alfred Kordelinin Säätiö	Suomen Kulttuurirahasto	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	Maj ja Tor Nesslingin säätiö	Maj ja Tor Nesslingin säätiö	Syöpäsäätiö	Lastentautien tutkimussäätiö	Koneen Säätiö	Jenny ja Antti Wihurin rahasto
Svenska kulturfonden	Kommerserådet Otto A. Malms donationsfond	Outokumpu Oy:n Säätiö	Tekniikan edistämissäätiö	Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö	Yrjö Jahnssoinin säätiö	Yrjö Jahnssoinin säätiö	Syöpäsäätiö	Lastentautien tutkimussäätiö	Svenska kulturfonden	Maj ja Tor Nesslingin säätiö
K.H. Renlunds stiftelse	Suomen Kulttuurirahasto	Waldemar von Frenckells stiftelse	Liikesivistysrahasto	Emil Aaltosen Säätiö	Emil Aaltosen Säätiö	Turun Yliopistosäätiö	Liikesivistysrahasto	Suomen Lääketieteen Säätiö	Svenska kulturfonden	Folkhälsans forskningsstiftelse
	Niilo Helanderin säätiö	Svenska kulturfonden	Svenska Litteratursällskapet i Finland	Signe och Ane Gyllenbergs Stiftelse	Signe och Ane Gyllenbergs Stiftelse	Neste Oy:n säätiö	Lastentautien tutkimussäätiö	Yrjö Jahnssoinin säätiö	Teknologisteollisuuden 100-vuotissäätiö	Maj ja Tor Nesslingin rahasto
	Ella och Georg Ehrnrooths Stiftelse	Svenska kulturfonden	Outokumpu Oy:n Säätiö	Niilo Helanderin säätiö	Niilo Helanderin säätiö	Neste Oy:n säätiö	Liikesivistysrahasto	Yrjö Jahnssoinin säätiö	Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) -säätiö	Emil Aaltosen Säätiö
	Outokumpu Oy:n Säätiö	Svenska kulturfonden	Syöpäsäätiö	Yrjö Jahnssoinin säätiö	Yrjö Jahnssoinin säätiö	Neste Oy:n säätiö	Lastentautien tutkimussäätiö	Maj ja Tor Nesslingin säätiö	Suomen Lääketieteen Säätiö	Jenny ja Antti Wihurin rahasto
	Raf. Haarlan säätiö puun kemiallista tutkimusta varten	Sigrid Jusélius Stiftelse	Tekniikan edistämissäätiö	Alfred Kordelinin Säätiö	Outokumpu Oy:n Säätiö	Alkoholitutkimussäätiö	Suomen Luonnonvarain Tutkimussäätiö	Helsingin Sanomain Säätiö	Folkhälsans forskningsstiftelse	Maj ja Tor Nesslingin rahasto
	Leo ja Regina Wainsteinin säätiö	Suomen Tiedeseura	Suomen Tiedeseura	Henry Fordin säätiö	Henry Fordin säätiö	Lastentautien tutkimussäätiö	Outokumpu Oy:n Säätiö	Inez och Julius Polins fond	Svenska kulturfonden	Maj ja Tor Nesslingin rahasto
	Svenska kulturfonden	Ella och Georg Ehrnrooths Stiftelse	Oskar Öflunds Stiftelse	Oskar Öflunds Stiftelse	Oskar Öflunds Stiftelse	Suomen Lääketieteen Säätiö	Outokumpu Oy:n Säätiö	Magnus Ehrnroothin säätiö	Helsingin Sanomain Säätiö	Svenska kulturfonden
	Waldemar von Frenckells stiftelse	Henry Fordin säätiö	Alli Paasikiven Säätiö	Alli Paasikiven Säätiö	Alli Paasikiven Säätiö	Lastentautien tutkimussäätiö	Syöpäsäätiö	Alfred Kordelinin Säätiö	Helsingin Sanomain Säätiö	Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne
	K.H. Renlunds stiftelse	Viipurin Taloudellinen Korkeakouluseura	Yrjö Jahnssoinin säätiö	Yrjö Jahnssoinin säätiö	Yrjö Jahnssoinin säätiö	Suomen Tiedeseura	Viestintäalan tutkimussäätiö	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan	Maj ja Tor Nesslingin säätiö	Maa- ja vesitekniikan tuki
		Leo ja Regina Wainsteinin säätiö				William Thuringin stiftelse	Turun Yliopistosäätiö		Suomen Lääketieteen Säätiö	Svenska Litteratursällskapet i Finland
									Högskestiftelsen i Österbotten	Saastamoisen säätiö
									Inez och Julius Polins fond	Stiftelsen Svenska Handelshögskolan
									Magnus Ehrnroothin säätiö	Suomen Lääketieteen Säätiö
										Orionin Tutkimussäätiö
20 suurimman osuus	20 suurimman osuus	20 suurimman osuus	20 suurimman osuus	20 suurimman osuus	20 suurimman osuus	20 suurimman osuus	20 suurimman osuus	20 suurimman osuus	20 suurimman osuus	20 suurimman osuus
89,4	84,8	88,0	85,0	82,3	75,6	70,2		63,5	67,8	74,8

Eniten tieteitä ja korkeakouluopetusta tukeneet säätiöt ja 20 suurimman säätiön osuus tuesta vuosikymmenittäin 1920–2009 sekä 2010–2017 ja vuonna 2017.

